

Miroslav BERTOŠA
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Puli
Odsjek za povijest
Ulica Ivana Matetića Ronjgova 1, HR-52100 Pula
bertos@hazu.hr

IZ UGLA POVJESNIČARA: TOPONIMI, ANTROPONIMI I NADIMCI U LABINU I LABINŠTINI U DRUGOJ POLOVICI XVIII. STOLJEĆA

(Jedno povijesno vrelo iz fonda Vijeća desetorice
Državnog arhiva u Mlecima)

Autor ovog priloga – strukom povjesničar, no uporni čitatelj onomastičkih »folija«, jednako tiskane kao i arhivske provenijencije – iznosi primjere ispisane iz sudskoga spisa Vijeća desetorice Državnog arhiva u Veneciji, koji se odnosi na prosvjed pučana i seljaka Labina i Labinštine, u nedjelju, 8. ožujka 1768., potaknut općim nezodovljstvom zbog povećavanja cijene vinu. Ovaj je prilog nastao iz autorova uvjerenja, ili bar nade, da stara arhivska vrela katkada mogu pojasniti neku etimologiju, ili na pravi put usmjeriti jezično razmatranje o postanju nekog toponomastičkog ili onomastičkog oblika. Ujedno je nastojao upozoriti da politička i društvena sastavnica – poglavito u graničnim područjima prostiranja nekog etnosa (u ovome primjeru hrvatskoga) – neprijeporno utječe na one etnokulturne, kompleksne i raznolike odrednice od kojih ovisi nastanak, prilagodba ili promjena imena mjesta, imena ljudi, nazivi biljaka ili životinjskoga svijeta ...

I. Labin, grad – *trgovište / terra*¹, u XVIII. je stoljeću predstavljao najveću urbanu aglomeraciju jugoistočne Istre. Već od konca kasnoga srednjovjekovlja, od

¹ Prema mletačkoj administrativnoj podjeli naselja Labin je – od predaje Veneciji godine 1420. – bio uvršten u *trgovišta / terre*, tj. u mjesta opasana zidinama na čelu s podestatim. Susjedni Plomin – Labinu pripadajuća urbana aglomeracija koja je zajedno s njime položila zakletvu vjernosti / *fidelitas* mletačkome duždu – postao je kaštel / *castello*, premda se u mnogobrojnim vrelima spominje i sintagma *Terra di Albona et Fianona* (trgovište Labin i Plomin). Usp. Vergottini, Giovanni de 1974. *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*. Trieste: Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 238; Bertoša, Miroslav 1995. *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće)*. Pula: ZN "Žakan Juri", 749; Ivetic, Egidio 2000. *Oltremare: L'Istria nell'ultimo dominio veneto*. Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 38 i dalje.

potpadanja pod vlast Mletačke Republike, njegovo je općinsko područje obuhvaćalo i kaštel / *castello* Plomin / *Fianona*, te mnogobrojne naseljene kontrade. Taj osebujni urbani i ruralni prostor u mnogočemu je bio različit od ostalih dijelova istarskoga poluotoka. Napose je važno istaknuti činjenicu da su, jednako talijanska kao i hrvatska historiografija o istarskome srednjovjekovlju – uza svu različitost, pa i suprotnost – u bitnim stajalištima uspjele (re)konstruirati sliku etničke strukture staroga Labina i njegova područja do konca XV. stoljeća, u doba kada je Republika Sv. Marka svoju vlast uspjela protegnuti i nad tim dijelom istarskoga poluotoka. Arhivska vrela bjelodano pokazuju da nazočnost hrvatskog etničkog elementa u Labinu i dijelu Labinštine valja pripisati ne samo uključivanju toga dijela Istre u sastav hrvatske srednjovjekovne države, već i činjenici da se Slaveni / Hrvati već od VI. stoljeća dalje, pa i poslije nestanka granice na Raši², naseljavaju u pojedine dijelove Istre – jednako one pod Venecijom kao i one pod vlašću Kuće Austrije.³ Istarska kolonizacija bila je kontinuirani proces, premda se u pojedinim razdobljima – ovisno o političkim, gospodarskim, zdravstvenim, pa i klimatskim prilikama – njezina kvantitativna sastavnica povećavala ili smanjivala. Petnaesto, šesnaesto i sedamnaesto stoljeće predstavljaju doba golemih kataklizmi na prostoru jugoistočne Europe. Bio je to teatar dramatičnih zbivanja, napose mnogobrojnih i višesmjernih migracijskih pomicanja različitih *etnosa* (poglavito hrvatskoga), na čijoj su se sceni odigravale korjenite etničke, socio-kulturne preobrazbe (uključujući i one jezične) koje su se trajno odrazile na »mentalnim« obilježjima i posebnostima i u malome labinskome svijetu. Istra je bar dva i pol stoljeća bila jedna od važnih selidbenih destinacija dobjeglica, doseljenika i došljaka iz širokoga područja – od sredozemnoga Levanta i istočnoga Jadrana (s njegovim dubokim zaleđem) do Furlanije, Veneta i pokrajine Marche na zapadu. Taj je povijesni proces ostavio traga ne samo u etničkome sastavu, već i u onomastičkome nasljeđu staroga labinskoga trgovišta i njegova *komunskoga* područja.

Etnička povijest Labina različita je od one ostalih istarskih urbanih središta i aglomeracija – *gradova*, *trgovišta* i *kaštela*. Stajališta starije talijanske i nov(i-j)e hrvatske historiografije, uza sva neslaganja, gotovo su istovjetna kada je riječ o etničkome sastavu Labina i njegova kraja do XV. stoljeća. Tako je, primjerice, istarski talijanski povjesničar Camillo De Franceschi početkom prošloga stoljeća ustvrdio da je »slavensko [hrvatsko, primj. M. B.] naseljivanje u to područje

² Usp. Ferjančić, Božidar 1959. *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, tom II* 1959. Beograd: SANU – Vizantološki institut, knj. 7, 35; Klaić, Nada 1971. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga, 462–463; Goldstein, Ivo 1995. *Hrvatski rani srednji vijek*. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 52.

³ Bertoša, Miroslav 1977. Pučanstvo Labina u Vlačičevo doba (S priložima labinskoj onomastici XVI i XVII stoljeća). *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Rijeka, 107–149; Bertoša, Istra: *Doba Venecije*, n. dj., passim; De Franceschi, Camillo. 1964. *Storia documentata della Contea di Pisino. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, Venezia, passim.

[u Labin i Labinštinu, *M.B.*] toliko utjecalo na njegov etnički i društveni razvitak da je uvjetovalo gotovo potpuni nestanak latinskog obilježja koji im je utisnuo Rim«. ⁴ To je mišljenje zatim prihvatio i kritični povjesničar E. Sestan⁵, premda se – u ocjeni kasnijeg razvoja etničkih prilika u Labinu – dvojica povjesničara ipak djelomično razilaze. Dok C. De Franceschi pretpostavlja da su »Labinjani još i na koncu XV. stoljeća u većini pripadali slavenskom plemenu i jeziku«⁶, Sestan drži da su »gradići Labin i Plomin, utonuli u slavenstvu u tijeku XII.–XIII. stoljeća, ponovno vraćeni talijanstvu u XV. stoljeću, a možda i prije svojega pripojenja mletačkome dijelu Istre«. ⁷ Obojica se autora ipak slažu u postavci da je »čin zakletve« otvorio proces venetizacije / talijanizacije Labina i njegova komunalnog područja. Premda Camillo De Franceschi (1868.–1953.) i Ernesto Sestan (1898.–1986.), svaki u svojem dobu, pripadaju povjesničarima »od zanata«, premda njihov opus svjedoči da su najveći dio životne energije utrošili na arhivalna istraživanja i tumačenje raznih pojava istarskoga srednjovjekovlja, spomenuta tvrđnja o »talijanizaciji« Labina, Plomina i njima pripadajućega seoskoga područja u trenutku predaje Republici Sv. Marka, predstavlja svojevrzni dug koji su platili svojemu građanskom, liberalnom, ali i nacionalno / nacionalističkom dobu. ⁸

Arhivskim vrelima dobro potkrijepljeni članak o labinskome pučanstvu, u neposrednome poslijeratnom razdoblju napisao je Nikola Žic⁹, na temelju prethodnoga proučavanja labinskoga statuta¹⁰ i statističke obrade istarskoga »nacionalnog katastra« iz godine 1945.¹¹ Vrijedan je pozornosti – iako nedovoljno zapažen

⁴ De Franceschi, Camillo. 1908. Statuta Communis Albonae. *Archeografo triestino*, III. ser., vol. IV., Trieste, 133.

⁵ Sestan, Ernesto 1965. *Venezia Giulia: Lineamenti di una storia etnica e culturale*. Bari: Centro Librario, 43 (»in una cittadina minore, come Albona, sul principio del sec. XVII, la penetrazione di elementi croati è veramente tale di aver soffocato il primitivo fondo romanico [...]«).

⁶ De Franceschi. 1908., 142 (»Gli Albonesi [...] ancora alla fine del secolo XV erano in grande maggioranza di stirpe e di lingua slava [...]«).

⁷ Sestan. 1965., 53 (»Le cittadine di Albona e Fianona sommerse dallo slavismo nel XII-XIII secolo, siano riguadagnate all'italianità nel XV e forse già prima della loro incorporazione nell'Istria veneta (1420)«).

⁸ Bertoša, Miroslav 1985. *Etos i etnos zavičaja*. Pula-Rijeka: Čakavski sabor -Pula, Istarska naklada-Pula, Otokar Keršovani-Opatija, Edit-Rijeka, Centro di ricerche storiche-Rovinj, passim.

⁹ Žic, Nikola 1953. Etnički sastav grada Labina sada i nekad. *Riječka revija*, II., Rijeka, 149-151.

¹⁰ Žic, Nikola 1939. Iz latinskoga statuta grada Labina u Istri. *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, LXV., 2, Zagreb, 1-12; 75-84.

¹¹ *Cadastre national de l'Istrie d'après le Recensement du 1er Octobre 1945*. Sušak: Editio-ne de l'Institut Adriatique. (Labin i njegov okrug obrađeni su na str. 175-210.) – Usputno valja pripomenuti da je taj iznimno važan korpus onomastičke građe – u preradenoj i znanstveno temeljitoj obradbi – objavljen i četrdeset godina kasnije. Usp. Bratulić, Josip; Petar Šimunović 1985. *Prezi-mena i naselja u Istri: Narodnosna statistika u godini Oslobođenja*; knj. I.–III. Pula – Rijeka: Ča-kavski sabor – Pula, Istarska naklada – Pula, Otokar Keršovani – Opatija, Edit – Rijeka, Centro di ricerche storiche – Rovinj.

(usto i već zaboravljen) – Žicov pokušaj isticanja hrvatskih riječi i pojmova u latinskome tekstu labinskoga statuta (primjerice: *bludesi*¹², *podsupus*, *senista communis*, *napassa*, *saticum*, *sbane*, *podchnexin* ...). Valja pripomenuti da i onomastička građa, objelodanjena na stranicama talijanske povijesne literature, svjedoči o hrvatskom etničkom obilježju Labina i njegova komunalnoga područja u srednjemu vijeku, pa i poslije XV. stoljeća.¹³ Još u drugoj polovici XVI. stoljeća – »prema običaju« / *giusta il solito* – sjednice općinskoga vijeća vodile su se na hrvatskome jeziku / *in lingua Schiava*.¹⁴

II. U svojim sustavnim arhivalnim istraživanjima i iščitavanjima mnogobrojnih kodeksa mletačkoga *Frarija*, po treći sam se put suočio s vrelima o Labinu i Labinštini od XVI. do XVIII. stoljeća.¹⁵ U fondu Vijeća desetorice Državnog arhiva u Veneciji pronašao sam istražne spise, uvezane u dva opsežna kodeksa, o pobuni pučana i seljaka u Labinu i Labinštini godine 1768.¹⁶ koji su poslužili kao građa za ovaj tekst o labinskoj antroponimiji, ojkonimiji i toponimiji.

Njihov povijesni »kontekst« opisan je na 201 listu istražnih spisa s »uvodnim« sažetkom događanja u priloženom izvješću što ga je labinski podestat Santo Muzazzo 20. ožujka 1768. poslao Vijeću desetorice mletačke vlade. U tom opširnom izvješću izneseni su detaljni podaci o prosvjednome istupu labinskih građana i

¹² Žic. Iz latinskoga statuta, n. dj., 7. Držim da je Žic točno naveo da imenica *bludesi*, spomenuta u članku XII. prve knjige statuta potječe od »glagola bljusti, tj. čuvati i da su ti *bludeži* bili čuvari optuženika za krupne zločine [...]«. Tekst latinskog originala glasi: »Item statuimus et ordinamus quod in omnibus questionibus que debeant deffiniri in loco iuris qui vulgo appellatur Sith debeant fieri bludesi, et firma in omnibus valeret consuetudinem antiquam castris Albonae prius valerunt etc.« (De Franceschi, Camillo 1908. Statuta Communis Albonae. *Archeografo triestino*, ser. III., IV., Trieste, 151–229). Iz konteksta se jasno razabire da riječ *bludesi* ne označava *bludnike*!, kako to netočno piše u ediciji *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, I. Zagreb 1973., 123.

¹³ Usp. Giorgini, Bartolomeo 1847. Memorie storiche antiche e moderne della Terra e Territorio di Albona. *L'Istria*, II., Trieste, 60, 61–62, 63–64, 65–66, 67–68, 71–72; Luciani, Tomaso 1847. Emende e aggiunte. *L'Istria*, Trieste, 67–68.

¹⁴ Archivio di Stato di Venezia [dalje: ASV]. Dispacci Rettori d'Istria. Filza 86: "Adi Primo Novembre 1587. Fù publicata la soprascritta Terminazione sopra il Sale della Cancellaria della *Magnifica Comunità d'Albona giusta il solito in lingua Schiava* dà me Andrea Profici Cancelliere di questa magnifica Comunità d'ordine del Clarissimo Signor Francesco Grimani del Clarissimo Signor Zuanne Dignissimo Podestà d'Albona, et Fianona stridando Giacomo Rojanich Commandador d'essa Comunità altante gran moltitudine di Popolo, et spetialmente li Spetabili misser Geronimo Luciano, misser Zan Antonio de' Negri, misser Giovanni Luppetino, et molti altri, così Nobili, come anco del Popolo Testimonij."

¹⁵ Usp. Bertoša. M. Pučanstvo Labina, n. dj.; isti, Etnički sastav Flaciusove »Najmilije domovine« (Prema građi starog Kaptolskog arhiva u Labinu), u *Istarsko vrijeme prošlo* 1978. Pula: Glas Istre i Čakavski sabor, 124–138; 275–285.

¹⁶ ASV. Consiglio del X: Processi criminali. Capodistria. Busta 9. Commissione coll'Autorità, e rito suo sopra Insurrezione contro la Nobil Donna Angelica moglie di N. V. Corner Podestà Predecessore. Albona 20 marzo 1768. – Svi navodi o pobuni pučana i seljaka u Labinu potječu iz tog opsežnog zapisinika i njemu (pri)dodanih arhivalnih priloga.

seljaka protiv povišenja cijene vinu, koji je na trenutke poprimao razmjere velike društvene napetosti. Pobuna ili »tumulto«, odnosno »sollevazione«, kako se naziva na listovima spomenutoga vrela, odigrala se na glavnome labinskome trgu u *Burgu / Borgo*, ispred podestatove palače gdje se okupilo oko tristo prosvjednika. Seljaci su, prema izjavama nekih svjedoka, bili naoružani puškama, sjekir(ic)ama / *manerini*, drvenim batovima / *mazzoche*¹⁷ i »drugim napadačkim sredstvima« / *ed altri strumenti di offesa*. Seljaci, okupljeni na trgu u manjim skupinama, upućivali su oštre prijetnje »plemenitoj gospi Corneri«, »podestatovici«, odnosno supruzi prijašnjega labinskoga podestata Angela Cornera. Pobunjenici-prosvjednici / *tumultuanti* (kako se nazivaju na nekoliko mjesta u zapisniku) zahtijevali su – ne samo prosvjednim uzvicima i glasnim prosvjedima, već i upućivanjem seljačkog i pučkog izaslanstva novome podestatu Santu Muazzu – poništavanje odluke o poskupljenju cijene vinu i vraćanje na cijenu od četiri solda za *bokal*. Pred prosvjednicima – »spremnim na odlučne i nasilne čine«, a bez dovoljno snažne oružane sile – podestat je morao ustuknuti i udovoljiti njihovim zahtjevima. Iako se – iz taktičnih i »strateških« razloga – naoko izmirio sa sudionicima »tumulta«, Muazzo je, nakon kraće istrage, uputio oštro pismo Vijeću desetorice, zahtijevajući pokretanje sudskoga procesa, pronalaženje i kažnjavanje krivaca, koji su uvrijedili, ponizili mletačku vlast, a zatim je prisilili na kompromis i ustupke.

Mletačka je vlada podržala Muazzova nastojanja i podestata i kapetana Koprora Orazija Dolcea¹⁸ proglasila »delegiranim sucem« / *giudice delegato* u toj parnici. Ovaj je istražiteljem imenovao svojega kancelara Giovanniya Battistu Collonija, koji se tada nalazio u Novalji na Pagu, dovršavajući istragu protiv počinitelja štete u šumi Sv. Marije Magdalene. Colloni je 9. listopada 1768. »barkomskelom« (*Barca di Traghetto*) doplovio u grad Rab (*Città d'Arbe*), idućega dana stigao u grad Cres (*Città di Cherso*), gdje je prenoćio da bi dan kasnije (drugim "trajektom", koji naziva *Barca a Smergo*¹⁹) stigao u Rabac i odmah konjem nastavio put do podestatove palače u labinskome *Borgu*. Već 11. listopada Giovanni Battista Colloni počeo je ispitivati svjedoke. Iz toga povijesnim podacima bogatoga zapisnika u ovome se prilogu donose samo oni sitni detalji koji bacaju ponešto svjetla na prostor i ljude ovoga slikovitoga dijela mletačke Istre. Imena, prezimena, nadimci, imenske i prezimenske prilagodnice, toponimi i ojkonimi pojavljuju se unutar priče o dramatičnom povijesnome događaju u *Burgu* staroga Labinu u korizmenu nedjelju, 8. ožujka 1768.

¹⁷ Rosamani, Enrico 1958. *Vocabolario giuliano*. Bologna: Cappelli Editore, 611.

¹⁸ Usp. Podestà di Capodistria. *L'Istria*, V., 17, Trieste, 17 Aprile 1850.

¹⁹ Rosamani, Enrico 1958. *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella regione giuliano-dalmata quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due stati interessati nel Convegno di Rapallo del 12–XII–1920*. Bologna: Cappelli Editore, (str.) 1043 (*smergo*[...], *mergo*, lat. margo = traghetto).

III. Ispitivanje svjedoka obavljeno je u Labinu, osim nekoliko iznimaka, od 11. do 28. listopada 1768., kada je kancelar Colloni bilježio iskaze osoba koje su u međuvremenu napustile Labine ili zbog bolesti nisu mogle doći na ročište. Držim da uz svako pojedino ime, spomenuto u ovome tekstu, nije potrebno navoditi datum i ponavljati arhivsku signaturu, jer su svi primjeri ispisani iz istoga korpusa. Imena osoba objavljuju se u izvorno, premda se sa sigurnošću može tvrditi da su ondašnji seljaci Labinštine i Plominštine, pretežito pripadnici hrvatskoga kulturnoga kruga, u međusobnome komuniciranju, pa i u izjavama pred istražiteljem, svoja imena, kao i imena sudionika i mogućih svjedoka, izgovarali onako kako su se međusobno zvali, odnosno prepoznavali. Zato prema određivanju etničke pripadnosti imenâ, ispisanih u zapisniku sukladno tadašnjim uporabnim normama, valja zadržati kritični otklon: s jedne je strane, neizbježno prihvatiti njihov izvorni talijanski oblik (pravno-povijesno, ali i *grafijski*, jedino moguć!), no s druge se strane, sukladno etnokulturnome kontekstu, moraju individualizirati slučajevi pripadnosti hrvatskom etnosu, čija je opstojnost potvrđena mnogobrojnim arhivskim svjedočanstvima i znanstvenim socio-kulturnim tumačenjima. Na znanstvenoistraživačkim analizama (interdisciplinarnim, multidisciplinarnim i transdisciplinarnim) i procjenama povijesnoga i etnokulturnoga konteksta valja temeljiti postavke jesu li imena žitelja *trgovišta* Labin i njegovih seoskih *kontrada*, uz talijanski / venetski u kontinuitetu zadržavala i hrvatski uporabni oblik? Vjerojatno su imena rabljena u oba oblika, premda je u urbanoj sredini prevladavao talijanski / venetski, a u seoskoj hrvatski / čakavski oblik, primjerice: *Giacomo, Zuanne, Antonio, Agostino, Silvestro, Michiel, Lorenzo, Francesco, Tom(-m)aso, Orazio ...*, odnosno Jakov, Zvane (ili Ive), Antun / Tone, Aguštin / Guštin, Silvestar / Šaveštar, Miho / Mičel, Lovre, Frane / Frančeško (izgovoreno slično venetskom načinu, no s čakavskim akcentom, intonacijom, modulacijom i jezičnom »lokalnom bojom«), Tomažo (kao i u prethodnom slučaju), Tome, Oracija i dr. No, neka imena iznimno uglednih nositelja, poglavito labinskih nobila, izgovarala su se izvorno, premda čakavizirano: *Signor Francesco Francovich* neprijeporno je bio poznat kao »šjor Frančeško«. U iznimke valja ubrojiti imena kao što su *Valentin*, koje nema pučku istovjetnicu, ili žensko ime *Tranquilla* (primjerice: *reli[c]ta quondam Zuanne Furlan*) – u drugoj polovici XVIII. stoljeća Labincima dobro poznata pekarica i prodavačica kruha u *Burgu / Borgu* – čije su ime možda izgovarali Trankvila, a možda i *Tiha*, možda *Tihička*? Nije rijetkost da se i u službenome zapisniku navode obje uporabne varijante, primjerice kada je ispitan svjedok Blaž[ić] Valentić: *Biasio ossia Blasich, Valentich della medesima Terra* [tj. iz Labina]. Uz venetski i furlanski oblik *Biasio* istaknut je – kako bi identifikacija svjedoka bila što točnija – i hrvatski deminutiv, pod kojim je svjedok bio poznat. U zapisniku se našao i »Ive ili Zvane Bičić iz Sv. Nedelje« (*Ive ossia Zuanne Bicich di S. Domenica*), također poznat po čakavskoj varijanti svojega imena.

Započetu nizu valja dodati još neka imena i prezimena, koja, unutar povijesne, sociokulturne i kulturno-antropološke »priče« o »prosvjedu građana« i »buni seljaka«, donose zanimljivu, u koječemu i važnu onomastičku građu. Iako dugo i temeljito pripreman, *tumulto* je trajao vrlo kratko, tek pola dana: od kasnoga jutra do podne, odnosno, kako se izrazila pekarica *Trizolinka / Pancogola detta Trisolinca* – koja je u to vrijeme prodavala kruh na labinskoj Pjaci u Burgu – »da mezza mattina al mezzo giorno« (svjedočenje 21. listopada 1768.). Prema izjavi građanina Labina *Baldassara Manzonija* vođe prijetećega seljačkog prosvjeda bili su *Giacomo Massalin* rečeni *Bonadia* (iz kaštela Plomina), *Bortolo e Michiel Diminich* zvan *Cussarich* (stanovnici Labina), *Marin Nacinovich* rečeni *Burul* (iz kontrade Vetve), e *Giacomo Gobich od Domenica* (iz kaštela Plomina). Poticaj na pobunu nikao je u Labinu, u skupini nezadovoljnika politikom poreznih obveza i raznih podavanja, no glavni su »vođe« potjecali iz Plomina i sela Vetve. Zanimljivo je pripomenuti da su – sudeći prema izjavama seljaka-svjedoka – tri nadimka postupno postajala prezime: *Bonadia*, *Burul* i *Cussarich* / Kusarić.²⁰ Vjerojatno se pojavila potreba jasnijega prepoznavanja pripadnika pojedinih rodova istoga prezimena (katkad i imena).

O odnosu mletačkih vlasti, djelomično i labinskih nobila prema labinskoj »tumultu« zanimljivo je i svjedočanstvo svećenika *Battiale*²¹ da su *Giacomo Massalin* rečeni *Bonadia*, *Giacomo Gobich*, te *Bortolo i Michiel Diminich*, izjavili kako su »sadašnjemu podestatu (Labina) htjeli učiniti ono što su oni iz kraljevskoga Kastva učinili svojemu kapetanu, kojega su prije puno godina povlačili po stubama njegove palače sve dok nije umro« (*si sono espressi [...] che volevano fare a Sua Eccellenza Podestà attuale ciò che avevano fatto quelli di Castua Imperiale al loro Capitano, che già anni lo strassinarono per le scale del suo Palazzo sino a tanto che ha dovuto morire*).²² Čuo je također i izjavu Jakova Go-

²⁰ Unatoč tome, nadimak *Cussarich* (kako stoji u zapisniku) / *Cosarich* (kako se izgovara i piše u suvremenom Labinu), ostao je sve do danas vezan uz prezime *Diminić*. Milevoj, Marijan 1997. *Prezimana i nadimci: Labin, Raša, Sv. Nedelja, Pićan, Kršan*. Labin: Naklada Matthias, 61. Među- tim, nadimak *Burul* doista je postao labinsko prezime (isto, 45).

²¹ Labin. *Addi 12. Ottobre 1768: Reverendo Sig.r Gerolamo Battiala di questa Terra*. *Battiala*, tada u dobi od 40 godina, bio je svećenik labinskoga kaptola. Prezime *Battiala*, doslovce prevedeno, znači »lamatanje krilima«, »krilomlat«. No, u starijim se dokumentima to labinsko prezime pojavljuje isključivo u obliku *Battilana*. Prezime je zapravo *omen*, jer označava radnika / težaka / nadničara koji je »tukao« konoplju. Prezime *Battilana / Battelana* spominje se u Labinu početkom XVI. stoljeća, no kasnije, napose u XVIII. stoljeću kada oni kupuju i šire posjede sve do Prementure i Kamenjaka, najjužnijega rta poluotoka Istre, rod dobiva plemstvo, pa »težačko« prezime *Battilana* mijenja u »plemenito« *Battiala*. Usp. Bertoša, Miroslav 1995. *Istra: Doba Venecije (XVI.–XVIII. stoljeće)*, n. dj., 264 i dalje; 657–674.

²² Nije potpuno jasno na koju se od mnogobrojnih buna u Kastvu – godine 1664., 1684., 1695., 1723., 1738. ili onu 1756. – odnosi ovo svjedočanstvo? Najpoznatiji je kastavski »tumulto« onaj iz 1666. kada su pobunjenici utopili u lokvi kapetana Franju / Francesca Morellija, no držim da se prijetnja Labinjana odnosila zapravo na događaj iz 1756., kada je stradao kapetan Juraj Vlah. Usp.

bića da je podestat popustio posvjednicima »zbog straha« (*per paura*). *Reverendo Battiala* okupljene je seljačke prosvjednike nazvao »ruljom i ološem« (*quelle canaglie*), jer je, poput ostalih članova svoje obitelji (slično je izjavio i *conte Giacomo Batiala*), podržavao nastojanja predstavnika mletačke vlasti. Poput ostalih labinskih nobila / građana, obrtnika, trgovaca ... i obitelj Battiala u svojoj je kući i proizvodnim prostorima (trgovinama i radionicama) držala sluškinje, sluge, stručno i priučeno osoblje, pomoćnike i ljude od povjerenja, najčešće one iz venetskog ili furlanskoga kulturnoga kruga, odnosno one koji su se u njemu našli zahvaćeni procesom akulturacije ili potpune asimilacije. U zapisniku se spominju imena koja upućuju na takav zaključak, kao što su, primjerice, *Zuane Muscovich detto Maziol, dipendente da detto Conte Giacomo Batiala, Valentin Lucasz, Lorenzo Furlan* i dr.

Nobilima je pripadao i *Sig.r Giacomo Caglioni*, pokojnog *Sig.r Gaspara* – također žitelj trgovišta²³ i istomišljenik ostalih pripadnika toga društvenoga sloja – koji je istražitelja upozorio na spomenutoga Massalina rečenog *Bonadia*, jednog od »pučkih ovlašćenika« (*procuratori del popolo*), napose na njegovu izjavu da valja ustrajati na zahtjevu za smanjivanjem cijene vinu, »jer je ono podanički dar podestatu«, a ne sredstvo njegove zarade, budući da je »podestat za svoju službu plaćen od Presvjetloga dužda« (tj. mletačke vlade)! Takva su se zaključivanja, dakako, smatrala izravno uperenim protiv lokalne kao i središnje vlasti (djelomično i protiv labinskoga plemićkoga staleža). Onomastički *kompleks* ondašnjeg istarskog svijeta bio je, kao i uvijek, neprijeporni dio njegove stvarnosti. Odnosi se to i na osebujno trgovište Labin / *terra di Albona* i Labinštinu, njegovo područje. Postoji, dakako, i politički *kompleks* stvarnosti. No, unatoč činjenici da u ranome novovjekovlju (od konca XV. do konca XVIII. stoljeća) nije postojala programirana i proklamirana »nacionalno-asimilatorska« politika mletačke vlasti, pa ni težnja za nametanjem *jezika* i *kulture* – ipak je kompleksni sustav političke vlasti, njegova sveopća dominacija, društveni utjecaj i prestiž, prožet talijanskom / venetskom kulturom i njezinim jezikom / dijalektom – snažno utjecao na one činitelje koji su pripadnike drukčije kulture i drukčijega jezika vodili prema enkulturaciji → akulturaciji → asimilaciji²⁴ ... Drugim riječima, u krajnjoj su ih

Munić, Darinko 1998. *Kastav u srednjem vijeku: Društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku – Rasprave o Kastvu i kastavskom statutu* (II. dopunjeno i izmijenjeno izdanje). Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 217–218.

²³ Milevoj, n. dj., 48. Spominje obitelj *Caleoni*, doseljenu iz Bergama u Labin u XVI. stoljeću, posjednicu kuće na labinskome trgu (kasnije poznate pod imenom *Nasa kuća*).

²⁴ Od pionirskoga djela koje je napisao Sumner, William Graham 1906. *Folkways*. New Haven: Yale University Press, objelodanjena je o tome opsežna literatura (usp. dva talijanska prijevoda, 1962. i 1983., pod naslovom *Costumi del gruppo*, s uvodnom raspravom Alberta M. Ciresea, Milano: Edizioni di Comunità, vol. I.–II.). Sumarni, »leksikonski« prisjećaj na te – inače danas već općepoznate – pojmove sažeo je Heršak, Emil (glavni urednik) 1998. *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*. Zagreb: Školska knjiga (*ad vocem*).

crti vodili prema gubitku izvornih etnokulturnih identitetâ i utapanju u drukčije etnokulturno biće. U gradskim aglomeracijama “akulturirali” su se, a potom i asimilirali, doseljenici iz seoskoga područja, pretežito hrvatskog etnosa, dok je obrnut smjer naseljivanja pratio i obrnuti proces: pohrvaćivanje pojedinaca ili manjih skupina venetskog ili furlanskog etnosa.²⁵

IV. No, evo i nekih karakterističnih imena i prezimena labinskih svjedoka koja se nižu u istražnome zapisniku. Upozoriti valja da se tu, osim srednjovjekovnoga labinskog prezimenskog sloja, jasno nazire i sloj mlađih doseljeničkih struja, bilo da je riječ o preseljivanju iz raznih mjesta istarskoga poluotoka u Labin, bilo o doseljenicima iz Primorja, Kvarnerskih otoka, Dalmacije, njezina zaleđa, Boke, albanskoga priobalja ..., bilo onih iz susjedne Furlanije, Karnije i Veneta.

Ako je *Nobil Donna Angelica Pasqualigo*, zvana »podestaressa«, suprug Angela Cornera, nekadašnjeg podestata trgovišta Labin, s prebivalištem u iznajmljenoj kući u *Burgu*, predstavljala privremeno naseljenu osobu, činovnik podestatove kancelarije – *podestadiere Mengo Furlan rečeni Guarda Brutto* – na kojega se okomio pučki i seljački bijes jer je objavio odluku o prodaji vina po šest soldi za *bokal*, bio je u Labinu stalno nastanjen, štoviše već pomalo “ukorijenjeni” Labinac.²⁶ Premda Furlan podrijetlom, već je (možda i kroz više naraštaja) bio labinski pučanin. *Podestadiere Mengo Furlan* – kojega se ime u vrelima pojavljuje i u književnoj formi *Domenico* – bio je nepismen pa je na koncu iskaza stavio znak križa (*Croce di Domenico Furlan per non saper scriver*). Osim sloja građana / nobila – poput obitelji i rodova *Negri, Manzoni, Battiala, Francovich, Caglioni, Scampicchio, Coppe ...*)²⁷ – u Labinu žive i pučani, također preci davnih naseljenika, ali i brojčano puno jači doseljenici sa seoskoga područja. Toj skupini pripadaju i ambulanti trgovci, obrtnici, te nekvalificirana težačka radna snaga mnogobrojnih Furlana koji u potrazi za poslom dolaze i u Labin. Labinski nobili i pučani uzimaju ih u službu kao sluge, nadničare, ali i za razne kvalificirane ili polukvalificirane poduzetničke poslove. Bilo je i imućnijih doseljenika iz Furlanije i Veneta koji su se u Labinu bavili obrtom ili trgovinom. U središnjoj labinskoj kontradi kuću je posjedovao i 35-godišnji *Domenico Coppe*, pok. *Angella*, koji je vidio skupine seljaka na trgu, ali ih nije razumio, »jer su razgovarali *slavenski*« (*Ho veduti andar per li Bozzoli de' Villici in quella quntità a dir ad ogni uno di loro non so cosa perché parlavano in Schiavo*).

²⁵ Detaljnije o tome Bertoša, Miroslav 1985. Gologorički De Franceschi: između etosa i etnosa. *Etos i etnos zavičaja*. Pula–Rijeka: Čakavski sabor i ostali, 177–253.

²⁶ Rabim na ovome mjestu oblik *Labinac*, iako žiteljstvo Labina i Labinštine sebe naziva *Labinjanima*.

²⁷ Cella, Sergio s. a. *Albona (d'Istria)*. Trieste: Libreria Editrice L. Cappelli, 81.

²⁸ *Reggimento* je naziv – na apeninskome tlu u uporabi od XIV. stoljeća dalje – za vladanje, upravljanje u nekome političkom ustroju. Pojam je bio u uporabi u Mletačkoj Republici i u njezinim prekomorskim prostorima. U istarskim i dalmatinskim komunama *Reggimento* je predstavljao

Događalo se da neki podestat, imenovan od mletačke vlade, u svoj *Reggimento*²⁸ uvrsti i ponekog Furlana građanskog ili plemićkoga *statusa*. U Labinu je, primjerice, dužnost podestatova kancelara / *Cancelliere* obavljao 66-godišnji *Sig.r Zan Antonio Tirelli*, pripadnik građanskoga staleža furlanskoga podrijetla. U istražnom se zapisniku o »tumultu« kao svjedokinja spominje i njegova supruga *Sig.ra Maria Tirelli*, ali su – što je napose zanimljivo – u njemu zabilježeni i predstavnici »neplemenite« grane roda *Tirelli*, koji kao ratari i stočari, prebivaju na seoskome području. Tako se, primjerice, u listopadu 1768. među svjedocima pojavio *Marco Tirelli* od *Paula*, »požup župana Gašpara Vladislovića rečenog Blažur u kontradi Kunj, župe Sv. Martina« (*Pozzupo del Zupano Gasparo Vladislovich detto Blasur della Contrada Cugni, Pieve di S. Martino*). Marko Tirelli poznao je jedino labinsku *cakavstinu*, pa je njegove je izjave prevodio (zapravo »pričavao«, odnosno »objašnjavao«) *sig.r Zuane Manzoni*. Etnička svijest obitelji Tirelli u Labinu potpuno je različita od one koja ispunjava biće Tirellija u selu Kunj. Arhivska vrela spominju još jednoga predstavnika te obitelji: *Paula Tirellija*, pok. *Bastiana*, zapovjednika lokalnih milicija, tzv. »črne vojske« (*Caporale delle Cernide*), koji je bio dvojezičan i u više navrata istražitelju prevodio izjave svjedoka.

U spomenutome je zapisniku napose naglašena činjenica da se vlasnici trgovina, gostionica i kuća u *Burgu* predstavljaju sloj koji se nije pridružio pučkom i seljačkom prosvjedu protiv fiskalnih inovacija glavnoga predstavnika mletačke vlasti u Labinu. (Četrdesetogodišnji svećenik *Pre Girolamo Battiala* izrazio je to riječima: *Sono tutti quelli che tengono Botteghe, Osterie e Case sopra di questa Piazza, e che non hanno avuto parte in detta sollevazione, essendo tutti gente da bene, che non danno molestia ad alcuno.*) U tome urbanome krugu – gradskoj *kontradi Burg* – dominira sitnopoduzetnički, djelomično doseljenički sloj prepoznatljivih imena i prezimena. Uz *Agostina Manzonija* iz stare labinske obitelji, spominje se doseljenik *Valentin Signorelli*, 32-godišnji trgovac (*mercante ossia mercer*), koji je s bratom *Iseppom* posjedovao *Botteggha in Piazza*. U toj se kontradi spominju također *Conte Giacomo Battiala*, u kojega je trgovini, po osobnoj izjavi, služio 44-godišnji *Francesco Massalin* pok. *Gaspara* iz Labina, pedesetogodišnjak *Antonio Lorenzini* (trgovac / *bottegher*), *Domenico Coppe* i njegov brat *Zuane*, te *Toni Pizzolella* (možda je tu riječ o prezimenu Peculić [Pezulich, Pezzoli] i danas raširenom u dijelu Labinštine, u Puli i Rijeci).²⁹ Trgovačkom i obrtničkom sloju u vitalnom i proizvodnom *Burgu* pripadaju i *mistro An-*

upravno tijelo sastavljeno od mletačkog *rektora* (podestata, kapetana, kneza, providura, uključujući i spojene dužnosti poput *Podestà e Capitano, Conte e Provveditore* ...), njihovih kancelara, pisara, slugu, oružane pratnje i dr. Usp. Giulio Rezasco 1881. *Dizionario del linguaggio italiano storico ed amministrativo*. Firenze [Ristampa anastatica, Bologna: Editore Forni], 939.

²⁹ Milevoj, Marijan 1997. *Prezimana i nadimci*, n. dj., 147–148.

drea Faraguna [prezime se javlja i u obliku *Feraguna*]³⁰, *Valentin Lucaz* pok. *Valentina*, koji je 1768., već 49-godišnjak, bio nepismen, pa je u zapisnik stavio *znak križa*. Tom je prigodom izjavio da se za korizme vraćao u Labin s tovarom brašna, jer je dva dana bio u *mlinu u Plominu*. U *Burgu* je držao pekarnicu u kojoj je redovito opskrbljivao kruhom i vinom šezdesetoricu ribara iz Chioggie (tzv. *Chiozzoti Pescatori*), koji su ribarili u Kvarneru. Iz obitelji *Lucaz* spominje se i *Camilla*. Premda je spomenuti *Valentin Lukaz* uz svoj iskaz stavio križ, znak nepismenih, obitelj *Lucaz / Lucas* (u kojoj se često ponavljalo ime prvoga poznatog pretka – *Valentina!*) još živi u labinskoj tradiciji kao ona koja je dala niz školovanih i talentiranih predstavnika. Jedan od njih – također *Valentin* – bio je slikar iza kojeg su ostali mnogi radovi, između ostalih i oslikani križni put u župnoj crkvi u Labinu.³¹ Ljekarnik *Giovanni Battista Rossi*, u dobi od 36 godina (u zapisniku predstavljen kao *Speciale di questa Terra*), također je prebivao u *Burgu*, ali je, »zbog poslova«, često odlazio u Veneciju.

Burg je središte labinskog obrtničkog života, ali i mikroprostor društvenog i političkoga zbivanja, usto i etnokulturne raznolikosti. Uz spomenute Labince, krojačku je radionicu držao i pedestogodišnji *Giacomo Momich*, pok. *Domenica*, dok se uz trgovinu *Agostina Manzonija*, pok. *Agostina*, mladića od 22 godine, svoju su robu prodavali *Bottegheri Antio Diminich* i *Antonio Lorenzini*, te pekari *Maria Nacinovich* i *Giacoma Barilovich* (*che vendono Pane in Piazza*, kako je, 17. listopada 1768. zabilježeno u izjavi nekoga svjedoka).

Zanimljivi su i zapisi o svećenicima, koji pripadaju jednako staležu nobila (“više svećenstvo”), kao i pučkim i seljačkim slojevima (“niže svećenstvo”). Hijerarhijski uspon bio je uvjetovan, osim individualnim sposobnostima, u prvome redu prelaskom iz pučke u učenu kulturu, iz hrvatskoga / čakavskog u talijanski / venetski kulturni krug. Kao svjedoci, pred istražiteljem su nastupili mnogi labinski svećenici, primjerice: 46-godišnji *Reverendo Sig.r D.r Zuanne Lius* pok. *Giacoma*, za kojega je navedeno da prebiva “u ovome Burgu” (*abitante in questo Borgo*), ali i “na imanju u Sv. Nedelji” (*nella stanz[i]a a S. Domenica*). U tom je selu prebivao *Sig.r Angelo Lius*, pok. *Giacoma* iz Labina, svjedok u dobi od 62 godine, vjerojatno svećenikov rođak, koji je u Labin »dolazio rijetko i to samo da bi slušao svetu misu« (*di raro vengo in questa Città ad udir la Santa messa*). Poimenično se navode i svećenici *Zuanne Manzoni*, *Don Antonio Crismanich*, te kanonik Martinčić, 51-godišnjak, u zapisniku ubilježen kao *Reverendo D.r Tomaso canonico Martinci ossia Martincich di questa Terra*. Kanonik

³⁰ O prezimenu Faraguna usp. Šimunović, Petar 1995. *Hrvatska prezimena: podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*. Zagreb: Golden marketing, 145; 201.

³¹ Usp. Stemberger, Herman 1983. *Labinska povijesna kronika: Povijesne skice Kožljaka, Čepića, Kršana, Šumbera*. Labin: Narodni muzej Labin, Radničko sveučilište itd., 69; Milevoj, Marijan 1997. *Prezimena i nadimci*, n. dj., 116.

Martinčić, svakako podrijetlom iz hrvatskoga kulturnoga kruga, nakon sjemeništa i teološke izobrazbe, postao je dijelom »venetskoga« kulturnoga kruga. Njegovo je prezime ostalo zabilježeno u spisima ovoga sudskoga procesa upravo u trenutku njegove osobne *akulturacije*: kada se sve manje poistovjećivao s izvornim prezimenom Martinčić, a sve više težio njegovoj prilagodbi talijanskom / venetskom obliku *Martinci*.

Taj slučaj valja smatrati paradigmatiskim. Otud i važnost isticanja nazočnosti *pismenih* i *nepismenih*, *jednojezičnih* i *dvojezičnih* (ili čak višejezičnih) osoba u malome labinskome svijetu, koji je i u tijeku XVIII. stoljeća proživljavao svoje davno otpočete kompleksne i osebujne etnokulturne tranzicije. Evo nekoliko primjera. Među onima koji su vlastoručno potpisali svoje izjave, ali se pojavljuju i kao prevoditelji i sudski tumači, zabilježeni su Labinci *Sig.r Zuanne Manzoni figliolo del Sig.r Baldassere* (star 29 godina) i njegov šest godina mlađi brat *Sig.r Anibale*, *Sig.r Giacomo Caglioni del q[uonda]m Sig.r Gasparo* (40-godišnjak); pismen i dvojezičan bio je i Labinac *Lorenzo Furlani q.m Zuane* (24 godine), koji je, u tijeku priprema za »tumulto«, u kući plominskoga »suca Jakova Stepčića rečenog Zandarella, čitao odlomke Povlastica ovoga Kaštela« / *Privileggi di questo Castello* (tj. Plomina), a svoj je potpis na istražni spis stavio i 52-godišnji labinski brijač (vjerojatno i ranarnik) *Francesco Millevoi q.m Tomaso Barbier*.

Društvene prilike istarskoga ranoga novovjekovlja – u kojima je službena / *politička* kultura bila pretežito venetska – stvorile su takvu skalu vrijednosti da je prelazak iz *pučke* u *učenu* kulturu, iz kulture *nepismenih* u *pisanu* kulturu, najčešće vodio sveukupnoj društvenoj *akulturaciji*, a potom i *asimilaciji*.

V. No, Labin kao urbano središte s upravnom mjerodavnošću nad seoskim područjem, nije mogao izbjeći interakciju ta dva gospodarski i demografski mobilna svijeta. Ako su labinske urbane kontrade u sve većoj mjeri poprimale obilježje venetske kulture, u koju se postupno utapaju i došljaci hrvatskog etnosa, neizbježno se – barem privremeno i prolazno! – morao odigravati i suprotni proces: etnokulturni utjecaj hrvatskih doseljenika. Pisar kancelara podestata i kapetana Kopra Giovannija Battiste Collonija, opunomoćena istražitelja krivičnih djela u prosvjednom istupu Labinaca, u zapisniku je ostavio svjedočanstvo da je (tada 35-godišnji) *Gregorio Perinich* pok. *Marina*, “kovač na trgu u Burgu” (*Fauro sopra questa Piazza del Borgo*), obavljao kovačke poslove zajedno sa svojim suradnikom *Antoniom Testonom*. Prezime *Teston* zasigurno je nastalo od nadimka (velika glava, glavonja). Ovaj, u talijanskom obliku svakako pogrđni nadimak, pretvorio se u varijante decentnog hrvatskoga prezimena, pa se potomci ovoga kovača zovu *Glavac*, *Glavač*, *Glavičić*, *Glavić*, *Glavina* i dr.³² U Burgu je, kao svjedoče arhivska vrela, bilo nekoliko kovačnica. Labinski su kovači

³² Milevoj, Marijan 1997. *Prezimana i nadimci*, n. dj., 79–81.

obavljali poslove ne samo za stanovnike trgovišta već i za seljake iz okolice. To je zasigurno u još većoj mjeri povezivalo urbano središte Labin s njegovim seoskim *kontradama*, utjecalo na širenje oba govora, pridonosilo prihvaćanju običaja i načina života, stvaralo osebudni etnokulturni *mentalitet* u kojemu su se spajala i prožimala oba područja.

Česta uporaba ojkonima, toponima i antroponima nije potjecala jedino zbog potrebe orijentacije u prostoru, održavanja gospodarskih i rodbinskih veza, te stalnoga kruženja ljudi i robe, već i zbog upravne podjele koja je trgovište / *Ter-ru*, središte lokalne vlasti, povezivala s njezinim pripadajućim područjem. Naime, *Terminacijom* Antonia Civrana, Generalnog providura u Dalmaciji i Albaniji, nastalom za njegova obilaska Labina i Labinštine početkom rujna 1632.³³, Labin je podijeljen u devet »Kontrada ili *Kòmuna*« (*Contrade, o Communi*). Podanici toga područja svake su godine morali većinom glasova izabrati »merige ili župane, tako da ih u svemu bude dvanaest« (*li Meriga, o Zuppani [...] cosichè siano del tutto dodeci*). Izabrani *merige* ili župani mogu zastupati i braniti jedino interese ljudi u *kontradama* i(li) *kòmunima* kojima stoje na čelu, no »tu dužnost ne smiju i ne mogu vršiti potporom bučne mase prosvjednika« (*non dovendo, ne potendo con tumultaria moltitudine far queste funzioni*). U protivnom bit će podložni oštrim i teškim kaznama. Nakon izbora dvanaestorica *meriga* ili župana sastat će se – u nazočnosti predstavnika vlasti (podestatova kancelara ili nekog pomoćnika) – u nekoj od crkava na seoskome području i izabrati četvoricu predstavnika (*Agenti*) koji će lokalnoj vlasti iznositi seljačke pritužbe i molbe. Četvorica *agenata* dobila su i pravo sazivanja skupa dvanestorice seoskih predstavnika kada se god za to ukaže potreba. No, prije toga morali su podestatu iznijeti razloge zbog kojih sazivaju *congregu*. Zaključci su dobivali pravnu snagu tek onda kada bi se odazvalo bar devet *meriga* / župana.

Zato su, dakle, ne samo predstavnici lokalne vlasti nego i labinski poduzetnici, trgovci i obrtnici morali poznavati imena kontrada i svih lokaliteta, imena župana, požupa, pučkih opunomoćenika / *procuratori del popolo* i drugih dužnosnika kako bi komunicirali s njima, jer bez njih i nije bilo moguće obavljanje propisima predviđenih služba, a ni ostvarivanje neizbježnoga svakodnevnoga gospodarskoga života. No, među svjedocima bilo je nekoliko iznimnih poznavatelja ljudi i prilika, osoba gotovo nevjerojatne memorije, koje su u svakome trenutku mogle pružiti podatke o stanovnicima Labina i Labinštine. Duboko se doimaju riječi mladoga, 25-godišnjega, svjedoka *Antonia Diminicha*, sina trgovca *Antonia (figliuolo di Antonio mercener)*, zapisane u sudskim spisima 26. listopada 1768., da »poznaje gotovo sve podanike Teritorija« (*Io conosco quasi tutti li sud-*

³³ ASV. Consiglio del X: Processi criminali. Capodistria. Busta 9. Dodatak uz spise procesa: *Date in Albona li 2 Settembre 1632*.

diti del Territorio)! Nizanjem imena sudionika labinskoga »tumulta« i gotovo doslovnim navođenjem njihovih izjava, *Antonio Diminich* neprijeporno je demonstrirao svoje umijeće.

Dana 24. listopada 1768. pred istražiteljem se kao svjedok pojavio 22-godišnji *Nicolò Sillich*, pok. *Zuanea*, »javni komandator« (*pubblico Comandador di questa Terra*)³⁴, tj. niži sudski činovnik koji poziva stranke na sudsko / istražno pre slušavanje. Njegovo je svjedočenje iznimno važno, jer je pridonijelo saznavima službene istrage o prostornim razmjerima, organizacijskoj širini i osobnom sudjelovanju podanika trgovišta Labin i njemu pripadajućeg područja u dramatičnom »tumultu« u korizmu nedjelju, 8. ožujka 1768. Time je, ujedno, pridonijelo i današnjim sociolingvističkim, kulturno-antropološkim i etno-povijesnim spoznavama o tom kompleksnome svijetu staroga Labina i Labinštine.

Evo podataka o imenima labinskih kontrada, ojkonomima, toponimima i njihovim stanovnicima, ispisanih iz spomenutih fondova Vijeća deseterice Državnog arhiva u Veneciji.

O **Brgodu** (*Bergode della Pieve di S. Lorenzo*), njegov je 68-godišnji župnik *Don Antonio Dusman*, pok. *Zuane*, iznio nekoliko zanimljivih podataka. Župa *S. Lovreča* udaljena je od Labina oko deset milja. U njoj se nalazi približno devedeset kuća, raštrkanih šest milja unaokolo. Žiteljstvo *Sv. Lovreča* izabire tri župana i jednog »pučkog ovlašćenika« (*Procuratore del Popolo*). Zbog udaljenosti pojedinih kuća jedne od druge, napose župnoga dvora, *Don Dusman* nije znao podatak o sudjelovanju njegovih župljana na prosvjedu u Labinu. Od seljaka koji su vršili funkciju župana naveo je *Giacoma Vlacicha*, pok. *Domenica*, *Domenica Vlacicha*, pok. *Mattia* i *Gaspara Dobricha*, pok. *Andree*, dok su njihovi požupi (*Pozzupi*) bili *Zuane Viscovich* od Marina, *Martin Gelcich*, pok. *Domenica* i »neki Jurčić, zvani Sikul« (*un tal Giurissich detto Sicul*, pok. *Mattia*). Prokurator je bio *Domenico Vlacich*, pok. *Zuana*.

Među žiteljima Brgoda spominju se *Domaz Marcovich*,³⁵ ali i labinski brijač / ranarnik *Francesco Millevoi*, pok. *Tomasa*, posjednik imanja u »Rogočani ili Brgodu« (*nel sito detto Rogozana ossia Bergodaz*) na kojemu su, kao koloni, živjela braća *Tomaso* i *Sime Jurisich* s nadimkom Sikoli (*detti Siccoli*). Uz ime Brgud, javlja se i ojkonom Rogočana (v. **Rogočana**).

Cere, mjesto sjeverozapadno od Labina, u kojemu se kao župan (*Zupano di Zere*) spominje *Domenego Faraguna*. (Vidi **Sv. Martin**.)

U selu **Kunj** (*Cugn*) županom je bio *Gasparo Vladislovich* zvani *Blasur*.

³⁴ Boerio, Giuseppe 1856. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Tipografia di Giovanni Cecchini edit., 182.

³⁵ To je prezime kasnije nestalo, pa se i ne spominje se u Milevojevoj knjizi o labinskim prezimenima i nadimcima.

U **Dubrovi** (*Zupania di Dubrova*) spominje se jedino 44-godišnji svjedok *Zuane Biccich* iz konrada Sv. Mikule (*Contrada S. Nicolò*).

Poseban upravni položaj uživao je **Plomin** / *Fianona* koji je činom predaje Veneciji (3. srpnja 1420.)³⁶ dobio »mnoga municipalna« prava, ali je bio potčinjen podestatu u Labinu, premda je on formalno bio zajednički. O Plomincima, sudionicima prosvjeda na *Pjaci* u Labinu, istražitelju je najviše podataka pružio mladi (18-godišnji) *Giacomo Gozzilla rečeni Giachich od oca Nicolòa*, koji je obavljao dužnost »javnoga komandatora« (*pubblico Comandador del Castello di Fianona*). Prema njegovu iskazu u zapisniku su zabilježeni: gospodin *Angelo Stepcich*, plominski pisar (*scrivano di Fianona*), *Antonio Rancich*, pok. *Mattia*, sudac / *Giudice da Fianona*, *Iseppo Stepcich*, »sin gospodina *Angela*, drugi sudac (*altro Giudice*) i *Giacomo Stepcich* pok. *Zuanna*, zvani *Zandarella*, također sudac. Uz ime ovoga potonjeg, 24. listopada 1768., ubilježen je podatak da je, osim dužnosti suca, obavljao i dužnost plominskog »podestadiera« (nižega činovnika, predstavnika komune u podestatovu uredu), te intrigantni podatak da mu je »otac bio strijeljan / mušketiran zbog mnogobrojnih počinjenih nedjela« (*del quale Padre Zuane fù moschetato per molti misfatti da lui comessi*). U Plominu je tih godina javnim bilježnikom (*pubblico nodaro*) bio gospodin *Pietro Sandri*, dok je odvjetnik (*avvocato*) u Labinu bio gospodin *Lorenzo Furlan*. Spomenuti *Zustovich* upravo je 8. ožujka – u prosvjedni dan – ovjeravao ugovor za kupnju »zatke³⁷ sa šumom, oranicama i pašnjacima« (*una Zaticha Boschiva, arrativa, e Pascolativa*) u području Plomina.

Prezimana Plominaca, sudionika »tumulta«, navedena u istražnome zapisniku, naliče na ona labinska: po postanju su hrvatska, venetska, furlanska, uz poneko »istororumunjsko« (*Zustovich, Massalin detto Bonadia, Gobich detto Gobo, nativo di detto Castello* [tj. iz Plomina], *Rancich, Stepcich, Gozzilla* i dr.).

Lokalitet u vrelima nazvan *Montagna*, odnosno *Montagna della Piovania di S. Lucia*, vjerojatno se odnosi na **Skitaču** i na brdo u njezinoj blizini (možda poznato pod nazivom *Gora*, raširenim u Labinštini?). *Montagna* ima samo jedanaest kuća, a selom su upravljali 30-godišnji župan / *Zupano Antonio Zupanich* i požup / *Pozzupo Domenico Raicovich* pok. *Andree*. Požup *Rajković* nije poznao talijanski / venetski govor, pa je njegovo svjedočenje prevodio labinski nobil sig.r *Zuane Manzoni*. Požup je otkrio da je u Labinu je 8. ožujka bio jedino njegov suseljanin *Zvane Grbac*, pok. *Mate* i to ne zbog prosvjeda već zbog »svojih poslova« (*per suoi affari*).

³⁶ Gerbini, Mario 1973. *Fianona d'Istria: vicende del suo passato*. Trieste: Gaetano Coana, 38 i dalje.

³⁷ O značenju toga pojma u Istri XVI.–XVIII. stoljeća usp. Bertoša, Miroslav 1995. *Istra: Doba Venecije*, n. dj., 673 (s literaturom o tom problemu).

Nisam, međutim, uspio utvrditi zemljopisni položaj sela / *Villa*, navedena pod imenom **Mostosich**. (Možda se ono nalazilo u blizini današnje Most Raše?). Na labinskome su prosvjedu iz toga sela sudjelovala dvojica stanovnika – *Tomaso Vucich* i *Domaz Verbanaz*.

Kontrada **Cere** pripadala je župi Sv. Martina (*Pieve / Parochia di S. Martino*). Iz toga su mjesta pred istražiteljem svjedočili *Jakov Vidačić* zvan *Stipić*, požup, *Marco Faraguna*, *Filippo Zuliani*, pok. *Zuana*, te 50-godišnji *Andrea Miculian rečeni Giacus*, pok. *Zuana*. Dvojica svjedoka nisu poznavala talijanski jezik, pa su njihove izjave prevodili i tumačili dvojezični Labinci: *Miculianov* je prevoditelj bio labinski građanin *Zanetto Manzoni*, dok se kao tumač tridesetogodišnjeg *Antonia Jurgovicha*, pok. *Mattia*, pojavio spomenuti »javni komandator« *Nicolò Sillich* iz Labina.

Kontrada **Polje** nalazila se pod župom Sv. Lovreč (*Contrada di Pogle sotto la Pieve di S. Lorenzo*); njezinim je županom bio *Domenico Vlacich*, pok. *Mattia*, a požupom 34-godišnji *Martin Gielcich*, pok. *Domenica*, zvanog *Ivanosich*. Zanimljiva je i osoba *Domenica Goba*, pok. *Mattia*, po zanimanju »javnog trgetara«, tj. skelara koji je ljude i robu prevezio s jednoga na drugi kraj Raškoga kanala (*Pubblico traghietter del Porto di San Zorzi*).

Prklog / Prtloh / Porto Longo / Portolongo također je sudjelovao u labinsko-me »tumultu«, o čemu su u Labinu, 20. listopada 1768., svjedočili njegov župan 50-godišnji *Zuane Licul*, pok. *Zuane* s nadimkom *Giurisich* i požup *Martin Bastianich rečeni Licutta*, pok. *Marina*. Među svjedocima iz Prtloha našao se i *Antonio Ginerovich*, pok. *Antonia*, »pučki opunomoćenik« / *Procuratore del Popolo*. Potonji je izjave davao na »ilirskom«, pa je istražitelj i ovaj put našao tumača u spomenutome labinskom nobilu *Zuanettu Manzoniju*.

Iz kontrade **Predubac / Predobac / Produbac / Predubaz sotto la Pieve di S. Lorenzo kao svjedoci** bili su pozvani požup *Zuane Possich* od Marina, koji je govorio u ime župana *Giacoma Vlacicha*, pok. *Giacoma*, te »pučki prokurator« *Antonio Faraguna* i *Domenico Vlacich*, pok. *Zuana*. Njihove je izjave prevodio spomenuti *sig.r Manzoni*.

Na stanciji **Proština / Prostimio** prebivali su *Antonio Coroman* i *Giure De' Schilza*.

Rabac, lučica na istočnoj obali Jadrana, morska veza Labina s istarskim priobaljem i susjednim Kvarnerskim otocima i malo daljom Dalmacijom, ostala je po strani u ožujskome »tumultu«. U vrelima se iz Rapca spominje jedino *Giacomo Giacomini*, no ne kao sudionik prosvjeda već kao – slučajni svjedok.

Ripenda se u istražiteljevu zapisniku spominje kao kontrada (*Contrada Ripenda*), ali i kao župa **Sv. Nedelje / Parochia di S. Domenica**. Zabilježena su imena župana (*Andrea Scopaz q.m Tomaso*) i nekadašnjeg požupa Zaharije Brenčića

(*Zaccaria Brencich q.m Domenico, fù Pozzupo della Contrada Ripenda*), 73-godišnjega starca koji je, kako stoji u izvorniku, govorio “ilirski”, pa njegove je izjave na talijanski prevodio “gospodin Zuanetto Manzoni”. Iz Ripende je na prosvjedu u Labinu sudjelovalo više seljaka koji se navode poimenično: *Ghergo Brencich, Marco Budaccovich q.m Gasparo, Giure Budaccovich q.m Zorzi, Domaz Pelegrin, Marin Letis, Niccolò Vesselizza, Domenico Verbanaz q.m Tomaso, Giacomo Zupicich q.m Zuanne, Gerolimo Bembich q.m Zuanne*; s njima je ispitan i 33-godišnji *Marco Verbanaz q.m Mattio*, čiju je izjavu prevodio spomenuti labinski plemić *Zuane Manzoni*.

U kontradi **Rogočani** (v. Brgod), prema izjavama svjedoka, godine 1768. bilo je nastanjeno osam obitelji. Ispitanici su bili mlade dobi: župan *Gasparo Dobrich* rečeni *Perucin* imao je 26 godina, požup *Mattio Giurissich* pok. *Mattia* zvani *Sicul*, (22), a svjedoci *Tomaso Giurissich*, pok. *Iseppa* (17) i njegov brat *Simon* zvan *Sicoli* (19). Premda Mate Jurišić (»zvani *Sicul*«) i Simon Jurišić (»zvani *Sicoli*«) nisu potjecali od zajedničkog oca, vjerojatno su pripadali rodu ista nadimka: oblik *Sicul* tek je donekle čakavizirana i pohrvaćena prilagođenica venecijanskog / furlanskog oblika *Sicoli*.

Sveta Nedelja / Santa Domenica bila je u to doba selo živih previranja, ruralna jezgra u pokretu, koja se, više od ostalih mjesta labinske okolice, prožimala sa svojim upravnim središtem – trgovištem Labin / *Terra di Albona*. Svjedoče tome u prilog i primjeri usporedne opstojnosti čakavskih i venetskih imena, toliko frekventnih da je individualno utvrđivanje nositelja nekog imena bila moguća jedino istodobnim navođenjem je i jedne i druge inačice. *Ive* ili / *ossia Zuane Bicich*, *Vice* ili / *ossia Vincenzo Faraguna* i drugi, tek su u toj dvostrukoj čakavsko-venetskoj nomenklaturi bili prepoznatljivi kao vjerodostojni svjedoci. U Sv. Nedelji županom je bio *Gasparo Vesselizza*, zatim požupom *Domenico Stepetich*, pok. *Zuana*, pučkim prokuratorom *Antonio Faraguna*. Taj potonji znao je samo čakavski dijalekt, pa je gospodin *Zuane Manzoni* i ovaj put bio prevoditeljem. Službu je Božju obavljao tada već 70-godišnji *Dottor Antonio Giurazeni*, pok. *Sig.r Zorzija*, plovnik Sv. Nedelje. Od ostalih se župljana navode: *Zorzi Boscovich*, *Andrea Scopaz*, rečeni *Principe*, dok se *Zvane Gluscich*, pok. *Zvana*, težaka, koji je radio na imanjima u Sv. Nedjelji, zaposlio u Prklogu / Portolongo.

Skitača / Schitazza (v. Prklog) se – prema izjavi *Dr. Don Giuseppea Cattara od Michiela*, župnika župe Sv. Lucija od Skitače (*Parochia di S. Lucia di Schitazza*) na labinskome području, 44-godišnjega svećenika i doktora teologije – sastojala od triju županija: same Skitače u kojoj stoluje župan *Dominico Francovich*, župe *Montagna / Gora* (?) sa županom *Antoniom Zupanichem*, te Prkloga / Prtloha / Portolongo, čiji se župan zvao *Zuane Lucul*. U Skitači prebivaju i dva požupa: *Antonio Glavicich* zvani *Lemegh* i *Zorzi Dobrich* pok. *Nicolò*. Požup *Domenico Fonovich* (star 52 godine) nije poznao talijanski jezik / istrovenetski

dijalekt, pa je njegovu izjavu istražitelju protumačio više puta spominjani *Sig.r Zanetto Manzoni*. Iako je župnik Cattaro na dan “tumulta” ležao bolestan, po pričanju je zaključio da je većina prosvjednika potjecala »iz župa Sv. Martin i Sv. Nedelja«.

S(t)epčići (u izvorniku: *Villa di Vsepcich detta Gregorichi*) naziv je naseljenoga mjesta (današnji **Stepčići**), koje je svoje drugo ime dobila po obitelji *Gregorich*. Jedan od njih, *Domenico detto Francez*, sudjelovao je u prosvjedu u Labinu.

Sv. Martin po upravnoj je podjeli labinskoga područja pripadao »kontradi« (*Contrada di San Martin*), no bio je i dijelom poveće župe od 150 kuća [tj. obitelji], kako je pred predstavnikom koparskoga podestata i kapetana izjavio 41-godišnji plovnik *Dottor Antonio Stepancich* pok. *Marina*. Župi Sv. Martin (*Pieve di S. Martino*) pripadalo je i selo Kunj (v.) u kojemu je stolovao župan *Gasparo Vladislavich* rečeni *Blasur*, dok mu je požupom bio *Giacomo Vidacich* zvani *Stipicich*. Istraga je utvrdila da je *Vladislavich detto Blasur* bio jedan je vođa prosvjeda protiv odluke »podestatovice Cornere« o povećanja cijene vinu. Uz župana – neprijeporno najuglednijega stanovnika »kontrade« – pristali su i mnogi glavari obitelji, primjerice *Filippo Zuliani*, župljanin Sv. Martina, 36-godišnji *Marin Miculian*, pok. *Domenico*, rečeni *Gergizza*, četrdesetogodišnjak *Zorzi Militich(!)* [zapravo Miletić], pok. *Marina*, rečeni *Giurai*, nastanjen u kontradi Sv. Martin, koji je, kao »kolon« / *collono* labinskoga nobila *Orazia Scampicchia*, obrađivao iznajmljenu zemlju i držao stoku u »napolici« / *socedi*.³⁸ Nadimak Grgica / *Gergizza* zabilježen je i uz svjedoka, 27-godišnjeg *Mattia Miculiana*, pok. *Domenica*. I u kontradi Sv. Martin izjave nekih svjedoka prevodio (zapravo »prepričavao«, odnosno »objašnjavao«) *sig.r Zuane Manzoni*.

Vetva, šest mletačkih milja udaljena od Labina, također je pripadala spomenutim kontradama labinskoga *kòmunskog* područja, ali i bila i dio župe Sv. Martina (*Contrada di Vetova di S. Martin*). Vetva se u doba vladavine Mletačke Republike nalazila na administrativnome rubu labinskoga *kòmuna*, udaljena od strogoga nadzora vlasti, pa su se u njezinu području nastojale nametnuti naoružane skupine i moćni pojedinci koji su uspijevali provoditi svoje shvaćanje »pravde«. Tako je, primjerice, upravo predstavnik seljaka Vetve, njihov legalno izabrani *opunomoćenik* / *Procuratore del Popolo* i mještanim *Marin Nacinovich*, pok. *Bastiana*, re-

³⁸ *Sòceda* (*soseda*, *sozida*, *sozalia*) – otud i hrvatski pojam *sočal* za napoličara – bila je vrlo rasprostranjeni obligacijski ugovor, prema kojemu je vlasnik stada stoke seljaku ili pastiru povjeravao određeni broj grla kako bi se brinuo o njihovom uzgoju da bi, nakon tri ili pet godina, »gospodar sočede« / *signor della soceda* i seljak – »sočal« prirast podijelili polovično (katkada, zapravo vrlo rijetko, gospodar bi dobivao tek jednu trećinu). Usp. Bertoša, Miroslav 1972. *Valle d'Istria durante la dominazione veneziana con speciale riguardo alla struttura economica ed etnica del Castello e del suo Territorio. Atti, III., Fiume – Trieste, 118–125.*

čeni *Burul*, bio je jedan od glavnih poticatelja na pobunu seljaka i pučana i među četvoricom vođa labinskoga »tumulta«. U Vetvi su se nalazili i posjedi labinske plemićke obitelji Scampicchio s nekolicinom napoličara i »sočala«. Potkraj listopada 1768., pri samome završetku istrage, predstavnik koparskoga podestata i kapetana, zajedno s nižim činovnikom podestatove kancelarije, koji je pozivao svjedoke na sud, odjahao je u *Vetvu / Župu Sv. Martina*, kako bi ispitao teško boleznog 40-godišnjega požupa Jakova Vidačića zvanog Stipčić. Tumačem je bio *Paolo Tirelli*, pok. *Bastiana*, kaplar »crne vojske« (*Caporale delle Cernide*). Zanimljivo je da Tirelli nije požupov izričaj »beči« / *bezzi* – staro istarsko ime za novac – prevodio službenim nazivom *soldi*, jer se, vjerojatno, i sâm tako izražavao. Na samrtničkoj je postelji Vidačić za nasilničko istupanje optužio ne samo župana Antuna Vidasa, zvanog Skender, već i seljake – sudionike »tumulta«, naoružane puškama (*schioppo*), *kosirima* / sjekiricama (*seccherini* / *manerini*) i toljagama (*mazoche*).³⁹ No, prije negoli su župani i »pučki opunomoćenici« / *procuratori del Popolo* dali naredbu da to oružje upotrijebe, podestat je povukao odluku o poskupljenju cijene vinu.

VI. Temeljiti interdisciplinarni, multidisciplinarni i transdisciplinarni pristup ovome važnom onomastičkom korpusu – u prvome redu povijesni, demografski, gospodarski, kulturno-antropološki i lingvistički – neprijeporno bi obogatio dosadašnja saznanja o davnim i dubinskim etnolingvističkim slojevima Labina i Labinštine, upozorio na njihovu evoluciju u tijeku proteklih stoljeća, ali i istaknuo posebnu ulogu ovog istarskog jugoistočnog i istočnog prostora. No, možda se i u ovom obliku – kao prikaz toponima i antroponima unutar sociokulturne sredine Labina i njegova kraja – tekst uklapa u kulturno-antropološku nit, pa i u široko postavljena razmatranja istarskih tema kojima se bavi akademik Petar Šimunović.

³⁹ Boerio, Giuseppe 1856. *Dizionario del dialetto veneziano*, 407.

Dall'angolo dello storico: toponimi, antroponimi e soprannomi ad Albona e nell'Albonese nella seconda metà del Settecento

Riassunto

In questo articolo l'autore esamina il fondo intitolato *Consiglio dei Dieci: Processi criminali*, custodito nell'Archivio di Stato di Venezia. In esso ha trovato informazioni riguardanti un tumulto, preparato a lungo e scoppiato ad Albona l'8 marzo 1768. Nel movimento hanno partecipato molti contadini, mentre meno numerosi erano i ceti cittadini. Più di trecento protestatori armati hanno costretto il podestà della Terra d'Albona di ritirare il decreto sull'aumento del prezzo del vino, imposto per l'accrescimento del profitto del podestà stesso.

Nel processo d'inchiesta, iniziato immediatamente dopo davanti al rappresentante dell'autorità veneta, inviato appositamente da Capodistria, hanno fatto dichiarazioni alcune centinaia di testimoni d'Albona e dai villaggi del suo territorio. Nella sua interpretazione del tumulto l'autore ha incluso diversi antroponimi e toponimi menzionati nel verbale e ha cercato di dare un contributo alle considerazioni onomastiche su questo particolare territorio.

Ključne riječi: antroponimi, toponimi, akulturacija, etnokulturni prostor

Key words: proper names, place names, aculturation, ethnocultural space